

Al jaren houdt Jacob Westendorp zich bezig met allerlei aspecten van de geschiedenis van de Valthermond. Ook in dit seizoen wil hij u weer een aantal oude tot zeer oude feiten uit de historie, overleveringen, spook- en volksverhalen doorgeven, die in de Valtherven en of later in de Valthermond en omgeving speelden. De verhalen spelen globaal tussen 1600 en 1900.

De geit

Er is een tijd geweest – nog niet eens zo lang geleden – waarin de mens leefde met de natuur. Het ritme van zijn bestaan werd veelal bepaald door de wisselende lengte van dag en nacht, de grilligheid van het weer en de wisseling van de seizoenen. Wat de mens voor zijn eenvoudige bestaan nodig had, haalde hij uit de natuur of hij ontworstelde het aan de grond waarop hij leefde.

Grote waarde

Hetzelfde gold uiteraard voor de mensen die vanaf de vervening van het Valtherveenmoeras in de negentiende eeuw probeerden een menswaardig bestaan op het Valther bovenveen op te bouwen. De geit – soms ook een schaap – was daarbij voor de veenarbeider van enorm grote waarde. Het houden van één of meer geiten, hier ‘Sikke’ genoemd, evenals andere kleindieren (schapen, kippen, konijnen, eenden) was eigenlijk noodzakelijk om een voldoende voedselrantsoen bij elkaar te krijgen.

De geit, van oorsprong een bergdier, is een goede klimmer. Het dier kan dan ook heel moeilijk binnen een omheinde ruimte worden gehouden, tenzij men extra maatregelen neemt, zodat het niet in staat is buiten de omheining te komen. Het zal dan ook duidelijk zijn dat een geit vrijwel altijd aan een ‘stik’ staat, een korte lijn, met een stevige pen voor verankering in de grond. Maar ’s winters liepen de schapen en geiten die op het bovenveen werden gehouden dikwijls los en moesten de dieren zoveel mogelijk zelf zien dat ze aan hun voedsel kwamen.

Sterk gestel

Een moestuin bezat de veenarbeider zo goed als niet. Er werd alleen wat boerenkool (‘mous’) verbouwd op een klein stukje grond nabij het woonverblijf, en eventueel nog wat aardappelen. Het meeste voedsel werd betrokken van handelaren en turfschippers, die de groenten van elders meebrachten.

De boerenkool die men zelf verbouwde, moest uiteraard wel van de geiten worden afgeschermd. Dat gebeurde door het stapelen van een hoge en dikke turfring. Bij winterdag na hevige sneeuwval maakte de geitenhouder een stuk veendek sneeuwvrij, zodat de dieren door het eten van de heidevegetatie aan hun voeding konden komen. De geit heeft enkel een ondergebit, zodat ze bij het grazen haar voedsel niet afbijt, maar afscheurt, en doordat het dier bepaald niet kieskeurig in zijn voedselkeuze is, is het ook goedkoop in onderhoud. Bovendien hebben geiten een sterk gestel, ziekten komen bijna niet voor.

De geit, ook wel spottend ‘arbeiderskoe’ genoemd, levert een ietwat sterk ruikende melk die wat vetgehalte betreft niet voor koeienmelk onderdoet. Een ander voordeel is dat in een warme zomer de geitenmelk haast niet zuur wordt en dus lang houdbaar is.

Pap en pannenkoeken

De melkgift van de geit was uiteraard afhankelijk van de voeding en bedroeg op het bovenveen ongeveer twee liter per dag, ongeveer een liter per melkbeurt. De geit werd vaak eenmaal 's morgens en eenmaal 's avonds door kinderen gemolken. Men zat bij het melken op de hurken achter het dier en ving de melk op in een klein emmertje ('akertje'). De melk werd vooral gebruikt bij de bereiding van gortepap en boekweitpannenkoeken. Als een pas bevallen moeder niet veel melk van zichzelf had voor het zogen van haar kleine werd de baby met geitenmelk bijgevoerd.

Wilde men een grotere melkgift van de geit, dan was bijvoederen met krachtvoer noodzakelijk, maar dat gebeurde in veenarbeidersgezinnen niet. De geit moest het doen met wat er op het veendek en in de bermten werd gevonden: gras heide, onkruid en het weinige keukenafval. Was men in de gelegenheid geweest zelf wat hooi te winnen, dan werd hiermee 's winters bijgevoerd.

Lammeren

De hier het meest voorkomende geitenrassen waren de Saanen- en de Toggenburgergeit. Een sikke van zo'n anderhalf jaar oud is volgroeid en geschikt om mee te fokken.

Meestal wordt de geit in de late herfst gedekt; in die periode is het dier elke drie weken een dag of twee 'ritsig' (bronstig). Na gedekt te zijn, kan de geit nog ongeveer drie maanden worden gemolken; daarna komt ze droog te staan. De dracht van de geit is ruim vijf maanden.

Het werpen van de lammeren van de geit gebeurde in het afgeschermd gedeelte van de schuurruimte in de veenarbeiderswoning of de plaggenhut. Hoewel men natuurlijk het liefst vrouwelijke lammetjes had, werden de bokjes ook aangehouden, om te worden vetgemest voor de slacht; een enkele bok mocht zijn leven slijten als dekdier. De mestbokjes werden na ongeveer driekwart jaar gecastreerd. De geitenhouder deed dat in het algemeen zelf: het balzakje werd met een met groene zeep ingesmeerd touwtje strak afgebonden, zodat er geen doorbloeding meer plaats kon vinden. Na een week of twee viel het inmiddels hard geworden buideltje eraf. De bok zou er – al is dat niet voor te stellen – weinig last van hebben gehad.

Ook het slachten van de geit werd meestal door de geitenhouder zelf gedaan. Het vel ging naar de huidenkoper.

Vergunning

Rond 1900 moest men een vergunning van het waterschap hebben voor het weiden van geiten of schapen langs de Dreef, de Valtherdijk en op de wegbermen in de Valthermond. Nadat de bewoning van het bovenveen ten gevolge van de vervening geleidelijk aan verminderde en veel veenbewoners op de toegemaakte gronden hun woonverblijf kregen, werd de geit meer en meer vervangen door het varken. Vooral tussen de beide wereldoorlogen is de geitenhouderij sterk teruggelopen en na de laatste oorlog werd de geit vrijwel alleen nog als hobbydier gehouden.